

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

Dos quaderns
inèdits
J.F.

Elaborades per:
Vicent Borràs

ELS NOSTRES AUTORS

bromera

A. L'AUTOR I L'ÈPOCA

A1. L'època

1. Després d'haver llegit l'estudi introductori, amb l'ajuda de material suplementari (llibres de text, enciclopèdies, antologies, etc.) fes i completa una graella com aquesta, que arreplegue els principals fets historicopolítics i culturals ocorreguts, tant dins les fronteres dels territoris de parla catalana com en la resta del món conegut, en el període de vida de Fuster (1922-1992).

Any	Joan Fuster	Fets socioculturals		Fets polítics	
		Literatura	Cultura	Països Catalans	Espanya i Europa
1922	Naix a Sueca				
1978					Constitució Espanyola
1982				Estatut d'Autonomia del País Valencià	
1992	Mor a Sueca				

2. El desenllaç de la Guerra Civil Espanyola (1936-39) portà l'opressió de les cultures peninsulars diferents de la castellana. Aporteu, per equips, informació suficient per a explicar com la llarga dictadura afectà la literatura catalana.
3. Un moment decisiu de la nostra història recent és aquell en què el País Valencià inicià la seua recuperació lingüística i literària. Busca en enciclopèdies o llibres de text les fites més importants d'aquesta etapa.

4. Seleccioneu cançons de Raimon, Lluís Llach, Ovidi Montllor, Al Tall, etc. i prepareu un posada en comú sobre les vivències de repressió que patiren els dissidents del règim franquista, sobretot els que s'expressaven en alguna de les llengües «prohibides».
5. Feu un inventari d'escriptors o artistes que començaren a redactar la seua obra durant aquests anys i esbrineu com la postguerra va afectar les seues vides (empresonaments, exilis exteriors, exilis interiors...) i la seua producció intel·lectual (censures, manca de reconeixement...).
6. Consultant la premsa de l'època, o preguntant als majors del vostre entorn, indagueu com era la vida al país, o al vostre poble, en els anys cinquanta. Després, feu una posada en comú del que heu trobat.
7. En aquesta col·lecció hi ha un altre dels llibres de Fuster d'aquesta època, *Les originalitats*. De manera voluntària, mira de completar el panorama del període fent-ne alguna de les activitats suggerides al respecte.

A2. L'autor i la seua obra

1. Els anys cinquanta són clau en la vida de Joan Fuster. A partir de documents específicament biogràfics –llibres, articles i pàgines d'Internet–, dels que teniu a la bibliografia final, redacta una petita semblança del Fuster d'aquests anys, vida i producció escrita.
2. De l'any 1952 al 1963, Fuster escriu sovint als periòdics valencians *Levante* i *Jornada*; serveix-te d'alguna antologia,

com ara *Llegint i escrivint* (1995), pren nota i fes un resum dels interessos periodístics fusterians.

3. Consultant alguns dels volums que indiquem en la bibliografia –sobretot *Joan Fuster 1922-1992, 10 anys després* o *Raons i paraules*– pots conèixer tota l'activitat del Fuster escriptor. En una carta, conta-li-ho a un amic interessat per la nostra cultura.
4. Per les pàgines de *Dos quaderns inèdits* apareixen uns quants escriptors. Posa, en un quadre de diverses entrades, el seus noms, el dels llibres, el tema de què tracten, el gènere literari... i, en acabant, presenta breument els gustos del Fuster lector.
5. Així mateix, Fuster ens hi conta amb qui es relacionava de manera especial. Redacta una breu nòmina dels valencians, catalans i mallorquins amb qui tenia tractes, i especifica'n el tipus.
6. Per acabar de perfilar el retrat del Fuster d'aleshores:
 - a) Fes recompte de les activitats relatades al començament de les diverses entrades: «De l'Audiència estant havia telefonat a Aleixandre...», «Diu José Bergamín...», «Parlant amb uns amics...», «Rellegesc unes revistes velles...».
 - b) A continuació determina el caràcter i el to o enfocament que li dóna, el tipus de text (narratiu, descriptiu, reflexiu)...
7. Així mateix, per fixar els límits de les seues preocupacions polítiques, en un text expositiu, indica els fets d'aquesta mena que ens hi presenta i la seua posició al respecte.

8. A la Introducció es diu que «La integració social i la recerca d'un espai professional, a més del desplegament de les aspiracions com a escriptor, just començades a definir però de seguida reconegudes, són els factors principals d'aquest període». Justifica l'afirmació aportant proves a partir d'algunes entrades dels *Dos quaderns inèdits*.
9. Fes una reconstrucció, a partir d'aquests *Dos quaderns inèdits*, de la vida de Fuster durant aquests dos anys: activitat laboral, afers literaris, relacions personals, viatges, inquietuds socials i polítiques, etc.
10. Joan Fuster és considerat el gran assagista de les lletres catalanes. Repassa les introduccions que ell mateix va fer als diversos lliuraments dels seus dietaris, o al pròleg a *Les originalitats*, i redacta una exposició sobre què pensava de l'assaig.
11. En la introducció se'ns diu que «aquest període decisiu de la vida de Fuster té com a fronteres la llicenciatura en dret i el 1961, just quan està a punt de consolidar, amb més notabilitat que cap escriptor valencià del seu temps, la seua presència pública com a articulista». Busca en el volum entrades que expliciten aquesta doble dedicació professional i alguna resposta al fet que abandone la primera.
12. L'autor de la introducció afirma que «En uns pocs anys, molt pocs, se li van obrir tot de perspectives i de relacions, moltes de les quals contribuïren a crear el marc enmig del qual viuria, amb el seu *Diari* al fons».
 - a) Arreplega'n informació a partir d'aquelles entrades en què Fuster conta els seus contactes literaris.

- b) Fes un escrit explicatiu d'aquell «marc enmig del qual visqué» Fuster.
13. En parlar de la formació del Fuster escriptor, podem llegir a la introducció: «Era una etapa, doncs, en què l'escriptor mirava d'encaixar el seu present i el seu futur professional enmig de dubtes i de dificultats, treballant sense descans en un procés ascendentment positiu».
- a) Llig l'*homenot* que li va confegir Josep Pla.
- b) Explica, a partir d'aquesta lectura i amb les teues paraules, aquests procés de determinació professional.
14. Aquesta evolució dels interessos de Fuster l'explica el seu millor amic de joventut, José Albi; ací en tens unes ratlles; mira de rastrejar als *Dos quaderns inèdits* (14-v-54, 25-III-55, entre altres) aquest procés:

«Conozco bien su interés por lo catalán, y en Verbo tiene siempre vía libre para abordar los temas y para acercarse a las personas que le interesan. Fuster sigue manteniendo su fidelidad y su compromiso con Verbo hasta mediados de 1958 en que aparece el número 31 de la revista, la cual, después de un largo silencio de cinco años, vuelve a iniciar, a partir de 1963, una nueva etapa. Fuster marcha ya por otros caminos, pues ya está surgiendo en él la gran personalidad destinada a aportar un nuevo espíritu y nueva visión totalizadora, global, que para nuestro escritor significa la Cultura de los Países Catalans. A partir de aquí nos vemos de tarde en tarde.» (José Albi: «Joan Fuster: adolescencia y amistad». *Joan Fuster entre nosaltres*. València, 1993)

15. S'acostuma de classificar la producció fusteriana en assaig humanístic, estudis d'història cultural, escrits sociopolítics i

treballs de crítica literària. Després de llegir els *Dos quaderns inèdits*, dona proves del fet que aquest dipòsit d'apuntacions ja responia als diversos interessos del Fuster escriptor.

16. Per completar aquesta imatge ja polièdrica del jove Fuster, llegiu alguns escrits d'aquests mateixos anys publicats a l'exili, *Papers d'exili. 1950-1967* (1995), posem per cas; compareu-los amb els dels *Dos quaderns inèdits* i mireu de trobar-hi punts en comú.
17. I per entendre més bé l'escriptura fusteriana, res millor que llegir-lo a ell mateix:
 - a) Llig el que deia al pròleg del seu *Examen de consciència* (1968).

«Per a mi, escriure constitueix, generalment, una operació d'autoexamen; de revisar-me les idees, els entusiasmes, els recels, els interessos, les accions, les malícies. Cada vegada que em pose davant d'un full en blanc, amb la necessitat d'omplir-lo d'allò que en diuen literatura, no faig sinó això: examinar-me la consciència. Examinar la meua consciència d'un tema qualsevol, no importa quin, trivial o solemne, fugaç o permanent: la consciència que en tinc. I vull, amb voluntat explícita, que el lector m'hi acompanye, i que així s'examine ell mateix la consciència que en tinga.»

- b) Prenent com a base entrades diferents dels *Dos quaderns inèdits*, redacta un escrit en què mostres amb exemples aquestes pautes d'escriptura que Fuster seguia.

18. A la Introducció d'aquest volum es diu que «s'hi troba un moment ben concret en el procés de consecució d'un estil literari propi». «Escriure bé què vol dir?», es preguntava

Fuster. «Probablement, escriure a cada moment la paraula justa: justa i insubstituïble.»

- a) Llig i resumeix amb les teues paraules les característiques més comunes de la seua escriptura que t'oferim a continuació.
 - b) Prenent-les com a guió, busca fragments dels *Dos quaderns inèdits* on les veges aplicades.
 1. Homes, coses, fets i temps són *els temes* de Fuster.
 2. Practica com a mètode el *racionalisme crític*, l'*escepticisme* com a actitud i la tolerància com a virtut.
 3. *Ironia, lucidesa, humor i tendresa* són algunes de les virtuts de la seua prosa.
 4. *Frases curtes, cometes* per a ressaltar paraules, *expressions col·loquials*, exclamacions, *adjectivació adequada* i abundant.
 5. Una *actitud crítica contra els nacionalismes estrets* i els imperialismes, i, encara que ell no es considera nacionalista, manté una preocupació constant pels nostres temes, entesos com a «nacionals».
 6. Una *actitud de compromís* explícita, especialment en tot allò que afecta la història i el futur del poble valencià.
19. «Tant o més que el desig d'exposar uns punts de vista personals, probablement imprecisos, m'agradaria que s'hi veiés l'esquema d'unes indagacions possibles: perspectives, suggeriments i subratllats que encaminen el lector a preocupar-se d'allò que a mi m'ha preocupat. D'aquesta mena d'escrits, jo i els meus amics en diem "assaigs".» Així qualificava Fuster els seus papers de dietari; després d'haver-los llegit, comenta el que ell acaba de dir, i aporta alguns exemples d'aquestes pàgines.

B. DIETARIS INÈDITS

B1. La literatura testimonial

1. Consulta en diccionaris, enciclopèdies i llibres de text les definicions i classificacions dels escrits catalogats dins de l'anomenada «literatura del jo» o testimonial. Elabora un quadre de diverses entrades on n'hi haja notícia completa.
2. En les diverses introduccions a publicacions de diaris (1957, 1958, 1965, 1969) Joan Fuster diu què pensa d'aquesta mena de literatura. Basant-te en les seues manifestacions, redacta una exposició breu sobre el gènere: característiques, intencions, destinació, subgèneres, relació amb l'assaig, etc.
3. A la Introducció es diu que Fuster se situava dins d'una tradició dietarística –*Calaix de sastre* (1769-1816), del Baró de Maldà; *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* (1889), de Jacint Verdaguer; *Quadern gris* (1966), de Josep Pla...–. També uns quants dels escriptors que li han seguit les passes manifesten tenir-ne en compte el seu *Diari*... Aquest és el cas de Sòria, Mollà, G. Muñoz, J. Garí,... autors de dietaris. Llig els pròlegs o algun fragment d'aquestes obres i pren nota de les seues relacions amb el mestre Fuster.
4. A la introducció s'esmentava el paper testimonial de la correspondència. Mirant com ho manifesta A. Furió,¹ identifica-hi els aspectes més presents als *Dos quaderns inèdits*:

1. FURIÓ, Antoni: Pròleg a *Joan Fuster: Correspondència V* (2002), pàgs. 11-12.

«La correspondència, a part el seu valor literari, té sempre un interès documental, testimonial, d'una època i d'unes vides. Però en aquest cas, precisament perquè és entre l'escriptor i el seu editor, és també el testimoni d'una obra en construcció, tant en el temps –en un dels moments més fecunds de la vida de Fuster–, com en la seua conformació final, després de les intervencions quirúrgiques de la censura i les recomanacions dels editors. Aquestes cartes ens recuperen parcialment l'obra original, els passatges suprimits i les seues motivacions, i, sobretot, la figura mateixa de l'escriptor, que escriu les seues cartes com escriu els seus assaigs. Que s'assaja ell mateix en cada carta i que fa que, al capdavall, la seua correspondència pugui llegir-se també com una prolongació de la seua obra literària. Com els fragments múltiples i dispersos d'un sol i únic assaig».

5. Entre les moltes cartes d'aquests anys, són especialment significatives les de l'*Epistolari Joan Fuster-Vicenç Riera Llorca* (Curial, 1993):

a) Llig aquest fragment (24-IX-55):

«De comentaris “epistolars” sobre *El descrèdit...* en tinc prou... I és curiós: m'elogien sobretot la claredat d'exposició, cosa que em sorprèn bastant; de tota manera, aquesta unanimitat no m'ha convençut ni m'ha tret de damunt els escrúpols sobre aquest punt; trobe que el meu llibre conté massa pàgines boiroses o francament confuses... Estic satisfet que *El descrèdit...* haja pogut interessar uns quants lectors, més o menys qualificats.»

b) Explica en unes línies, a manera de dietari, si aquestes consideracions podrien formar part d'un dietari.

c) Les consideres «literatura testimonial» o «del jo»? Per què?

6. Una altra prova del paral·lelisme entre els *Dos quaderns inèdits* i la correspondència ens la mostra aquest altre frag-

ment, també de l'*Epistolari Joan Fuster-Vicenç Riera Llorca* (16-VIII-55):

«Una cosa que m'agradaria enviar-te, si arribe a escriure-la, és un *Viatge a Elx*: hi he estat, fa tres dies, per veure una representació del *Misteri*. Encara n'estic meravellat. És una cosa impressionant, pura edat mitjana, pur poble. És lamentable que els catalans del Principat no coneguen aquesta festa, l'única representació del nostre teatre medieval, feta avui com fa cinc-cents anys. Com ja saps, el *Misteri* és pràcticament una òpera: el text ha degut sofrir alteracions, a jutjar per la llengua, a vegades molt arcaica, a vegades amb la prosòdia lleugerament castellanitzada; la música té fragments d'un primitivisme que esgarrifa, i d'altres de la més bella polifonia renaixentista... És clar que tampoc els valencians no en fan massa cas. Pense tornar-hi, si tinc possibilitat, més d'una altra vegada. Intentaré de dir tot això en un article per a *Pont Blau*.»

Rellig l'entrada del 14-VIII-1955 dels *Dos quaderns inèdits* i respon les qüestions següents:

- a) Com és que el 16 d'agost li diu a l'amic «si arribe a escriure-la», quan al *Dietari* la dita crònica du data del 14 del mateix mes? Si t'hi fixes, a la meitat de l'escrit diu: «El *Misteri* es representà els dies 14 i 15 d'agost».
- b) Com és que al *Diari 1952-1960* l'entrada corresponent, «Palmeres a Elx», du data de 13-VIII-55? Potser les dates que hi posa al començament no són exactes? Tal vegada haurem de tenir en compte que la publicació de les notes ha comportat més d'una manipulació.
- c) Creus que aquest fragment de carta podria ser considerat fragment d'un «diari»? Per què?

7. Encara una última manifestació del «valor testimonial de la correspondència» i, a més, de la seua utilitat per conèixer més

completament el Fuster d'aquests anys: la carta del 3-VII-1954 a Riera Llorca és un relat ben ampli, i complementari de les entrades 2 i 19 de juny de 1954 dels *Dos quaderns inèdits*. Escriu-ne una de nova que integre els tres documents. Comprovaràs que l'estil és, si fa no fa, el mateix.

8. Busca, en diccionaris, enciclopèdies o manuals, definicions d'aquest gènere d'escriptura; demostra després que els dietaris fusterians s'acomoden al gènere dietarístic.

B2. Els dietaris de J. Fuster

1. Consulta, en introduccions, enciclopèdies, llibres de text o biografies, moments de la vida de Fuster i compara-ho tot amb pàgines dels dietaris per comprovar-hi la postura de l'escriptor respecte d'alguns esdeveniments.
2. En les pàgines dels *Dos quaderns inèdits* tenim constància del Fuster advocat. Constata en quines entrades Fuster hi actua com un «home de Dret» que posa per escrit algunes de les seues experiències i quin punt de vista hi adopta.
3. Igualment, pren nota de les entrades que reflecteixen l'home de lletres, el literat, que Fuster ja hi era. Quines diferències hi veus en el «protagonista»? Redacta unes ratlles al respecte.
4. Per a aconseguir una visió «completa» dels interessos fusterians d'aquests anys «de desplegament de les aspiracions com a escriptor», paga la pena fer un índex temàtic de totes les entrades, les dels *Dos quaderns inèdits* i les del *Diari 1952-1960*. Distribuiu-vos en equips i feu-ne la posada en

comú una vegada acabada la recerca. El treball seria més exhaustiu si hi sumàreu la correspondència. Intenteu-ho.

5. «El diari manuscrit», afirma J. Palàcios (2002), «en alguns aspectes avantatja el diari publicat en qualitats narratives: detalls, protagonistes...». Comproveu aquesta afirmació en els fragments treballats en l'activitat anterior.
6. Compareu els aspectes lingüístics «retocats», tot posant en un quadre de triple entrada frases significatives (formes verbals de primera persona de present d'indicatiu de verbs de la 1a conjugació, possessius –llur/s, femenins–, infinitiu del verb *ser*, adverbis de lloc –ací/aquí–, etc.) per a comprovar quina era la manera fusteriana d'escriure i quins els canvis que hi introduïen els editors.
7. «Les diferències», manté Palàcios (2002), «entre ambdós “diaris”, el manuscrit i el publicat, també ho són d'estil, de to i de contingut. Els quaderns són més espontanis, més directes, amb una prosa més improvisada i ràpida, enfront de l'escriptura molt més refinada i subtil, més depurada, buscant efectes nous i sorprenents, de l'edició impresa».
 - a) A tall d'exemple, llig i compara l'entrada 26-v-54 (Quadern VIII) dels *Dos quaderns inèdits* i la corresponent del *Diari 1952-1960*.
 - b) Consta-hi les afirmacions anteriors i identifica'n totes les diferències.

Diari 1952/1960 de Joan Fuster (26-v-54): «castís», «mestís», «postís».

«Anit passada, Vicent Ventura i jo parlàvem amb el senyor X de problemes locals. Tots tres som “valencians”, però cadascú

ho és, segons sembla, a la seva manera. X no és el més “indigenista” –*passer le mot*– dels tres. Més aviat és “antiindigenista”. Tanmateix, fou ell que féu la distinció:

–Hi ha una graduació... Podem distingir-hi el castís, el mestís i postís... No és un joc de paraules. Diguem que el “castís” és la cosa originària, la genuïna, producte d’una tradició i d’una circumstància material perfectament localitzades. El “mestís” suposa la contaminació d’un castissisme per un altre castissisme, foraster, és clar. Contaminació, simple contaminació, solament. El “postís” seria, en últim terme, la superposició del castissisme foraster al castissisme del país...

No sóc partidari del mot “castís”. El trobo massa *généro chico*, o massa Unamuno, i no sé què serà pitjor. Però l’esquema d’X no em sembla desdenyable. Gens desdenyable, aplicat al cas de la ciutat de València, al del País Valencià, en general.

X es considera “castís”. Com a mínim, a mi, des de Sueca, em sembla “mestís”. Potser, de fet, només és “postís”. De fet, i sense que arribi a adonar-se’n. Perquè no dubto de la seva bona fe, de la seva passió local. Ell és un valencià com tants n’hi ha, conformat per unes circumstàncies molt especials, i des del seu punt de vista, està en el dret de considerar-se “castís”. Però és un “valencià” de la capital. A trenta-tres quilòmetres d’on ell viu hi ha –és una referència– Sueca. A Sueca, per rústics i per apartats, podem creure’ns “castissos” d’una altra espècie –probablement de l’única espècie de castissisme que pot admetre aquest país. I dic Sueca per no dir Morella o Elx. Per als habitants de València, Morella i Elx són entelèquies difuses...»

8. La publicació d’una selecció d’entrades implicava per a Fuster una revisió i ordenació –fins i tot «manipulació»– dels materials. Tant és així que, si comparem les entrades dels Quaderns VIII i IX i les del *Diari 1952-1960*, compro-

varem que hi ha canvis d'ordre, de dates i, detall curiós, apuntacions del mateix any la procedència de les quals ignorem.

- a) Acara algunes entrades (Quadern VIII, 26-v-54 amb *Diari 1952/1960*: «"Castís", "mestís", "postís"», 26-v-54; Quadern VIII, 16-vii-54 amb *Diari 1952/1960*, 1-vi-54).
- b) Fes constar en un quadre de doble entrada les revisions i/o manipulacions que hi fa Fuster en publicar-les.

- 9. Analitza l'entrada del 31-vii-54 dels *Dietaris inèdits* i comprova-hi que l'autor no fa «diari», sinó que, es confia a la memòria que li «podrà fer de secretari», i pretén fer un «resum» dels «aspectes que més m'han impressionat d'aquest viatge». «Relat de viatges» més que «diari»? Dóna-hi la teua resposta.
- 10. Analitza i comenta l'estructura dels records d'un altre viatge, l'entrada del 19-vi-54.
- 11. En la Introducció es diu que cada diari «respon a les necessitats de l'autor» i el mateix Fuster hi diu que «amb el sol propòsit de fixar sobre el paper les reflexions que lectures, humors o fets em suggerien, he intentat portar un diari...». Amb la lectura de diverses entrades del volum demostra l'acompliment d'aquestes intencions, és a dir, de les finalitats dels diaris fusterians.
- 12. En un moment de la Introducció al seu *Diari 1952/1960* diu Fuster: «Havia de ser, més que res, un instrument de treball, per a mi. Exactament: una mena de dipòsit d'apuntacions. [...] Una nota de quatre línies podria

convertir-se en un article de quatre folis, i hi guanyaria en claredat i en persuasió; una cita o una dada, un esborrany d'hipòtesi històrica o literària, serien susceptibles de derivar en investigació lenta i madura». Compara l'entrada del 26-IX-54 de *Dos quaderns inèdits* amb la del 25-IX-54 del *Diari 1952/1960*, l'article «El homebre que fue Xènius» a *Llegint i escrivint (Levante, 2-X-1954)*, i «En la mort d'Eugeni d'Ors» a *Papers d'exili (Pont Blau, novembre 1954)* per a comprovar com el mateix material anecdòtic és molt diferentment «aprofitat».

13. Un altre exemple de l'ús variat que Fuster fa de les seues reflexions del diari el tenim en les diferents destinacions de la visita a Elx (*Dietaris inèdits: 14-VIII-1955*), que apareix també a *Viatge pel País Valencià* («Elx i el seu camp») i, fins i tot, a *El Correo Catalán* (18-VIII-1963) [vegeu *Examen de consciència*, «Informació sobre un foc»]. Després de llegir-les, indica els tractaments diversos que Fuster en fa: personal, divulgatiu, social...

14. Ell mateix deia que els seus dietaris, les seues llibretes o els seus quaderns, li havien servit de base per a altres escrits. Un cas ben curiós és el seu epistolari. Llig el fragment següent d'una de les seues moltíssimes cartes a un amic i:
 - a) Compara'n la manera de dir amb l'entrada. Hi observes diferències d'estil o d'altra mena?
 - b) S'hi nota que està parlant amb un interlocutor determinat? Per què penses que hi ha coses que no figuren al dietari i sí a les cartes?

«Sueca, 3 de juliol, de 1954

Benvolgut Riera:

[...]

La Novel·la la tinc abandonada; pense reprendre-la aviat, però no podré arribar a temps al Martorell.

He tornat a Barcelona, a principis del mes passat. No a donar cap conferència a l'Associació de Cultura Occidental, com preveia. Hom havia organitzat una festa literària a Reiells del Montseny, on mossèn Pere Ribot té la seua feligresia, i m'hi donaren un petit premi. El dia 13 es celebrà la festa. Fou una diada magnífica. Ple lloc –un paratge bellíssim–, per l'acte i per la gent que hi vaig trobar. Mn. Ribot féu un discurs ple d'intenció patriòtica; Triadú llegí, com a secretari, el veredict del Jurat: després, els poetes premiats van llegir versos: Riba, Sarsanedas, uns universitaris jóvens, i algú més que no recorde; entre els prosistes premiats hi havia Ferran Soldevila i Serrahima. Després vam fer un dinar de germanor (uns 150 comensals), i al final hi hagué *Santa Espina* aplaudidíssima i ballades. A desgrat de no haver-se anunciat públicament, i d'haver-se fet, encara que a l'aire lliure, sense autorització de ningú, s'hi congregaren vora un miler de persones. La visita a Riells em deixà molt optimista.

De Barcelona vaig passar a Mallorca, on el 16 es celebraven els Jocs Florals en homenatge a Costa i Alcover en llur centenari (per cert, que *Pont Blau* podria dedicarlos un record, als dos poetes mallorquins). Feia set o vuit anys que no havia anat a Mallorca, i encara, en la meua primera visita, no havia fet més que de turista. Ara he pogut conèixer-la ben a prop. Rusiñol es quedà curt, quan va escriure *L'illa de la calma*. Són terribles! Bé. Vaig conèixer el petit grup d'escriptors nous, i naturalment les mòmies patrícies de l'Escola. Els Jocs Florals van resultar, com a espectacle, una mica apagats: els mallorquins no tenen el sentit «fester» dels valencians. Però va haver-hi una cosa

que esvalotà l'ambient mandrós de la ciutat: un discurs de Ridruejo. Tot i que aquest senyor no posseeix una oratòria vibrant, arribà a fer aplaudir els mallorquins, que és quasi tant com fer aplaudir una pedra. L'ovacionaren en diverses ocasions. Ridruejo féu una defensa de la llengua catalana, no en abstracte, sinó davant la persecució actual. Després s'ocupà del tema de Catalunya, amb un criteri bastant clar i decidit. Digué coses molt grosses, fins i tot des del punt de vista polític en general. [...]»

15. D'altres vegades, les anotacions del *Dietari* faciliten a Fuster la informació que, de manera resumida, vol transmetre. És el cas d'entrada del 31-VII-54 (apartats «El Congrés», «El grup català», «Riba» i «Serrahima»). Identifica els canvis i en quina mesura són provocats per la relació entre els dos interlocutors.

«Joan Fuster a Manuel Sanchis Guarner. Sueca, 30-IX-54

Allò de Compostel·la fou bastant divertit. Hi havia molt de bèstia solt per allí: quantitats industrials d'energúmens i de mediocritats. Però s'hi passava bé. Excursions, dinarots, arquitectura romànica, vins d'honor, versos inofensius i discursos commemoratius. Vaig haver de parlar de la poesia de València, i ho vaig fer d'una manera tan magnífica que fins el senyor Thouss n'està satisfet, que ja és dir. Jo "formava" amb el grup català, és clar. Era un grup molt estrany de composició, però còmode i simpàtic. El senyor Riba tornà a dir-me que no dec escriure *nostàlgia*, encara que siga un mot del *Fabra*. El senyor Serrahima ("el Mau-Mau" de malnom: el batejà, segons diuen, l'Espriu) m'explicà que no solament havia inventat tota una teoria general de la literatura, que va publicant a *Pont Blau* i *Ínsula*, sinó que també és l'inventor del tipus de camisa que ara s'usa per tot el món civilitzat (no és broma: ell ho deia amb l'orgull i la convicció corresponents).

El senyor Permanyer parlava en castellà amb la seua esposa, i amollava cada opinió sobre la poesia que ens feia tremolar de pànic. La senyora Arderiu caigué un bac, escales avall, en la residència on ens estatjàvem, i els ministres i els directors generals s'interessaven per la seua salut; Clementina és una dona encantadora; recitava uns versos *demodés* i d'autors oblidats que irritaven molt el seu marit. Els més jòvens fèiem colla a part: Antoni Comas, Vilanova, Perucho i jo. També hi havia un xicot, un perfecte pallasso, que dirigeix una revista bilingüe que es diu *Atzavara*.²»

16. En el mateix sentit, l'últim paràgraf d'aquesta mateixa carta és també un resum de l'entrada del 28-IX-54. Identifica-hi totes les variacions.

«Ahir vaig tenir una llarga reunió amb Valor i amb aquests dos inefables mossens valencianistes que tenim per ací. Es tractava de veure si publiquen el catecisme diocesà en valencià. Ja veus en quins embolics més extravagants m'he de ficar! Perquè està vist que ací ningú no es mou a res. Sembla que l'Arquebisbe té raons personals per a fer-se el sord en aquest assumpte. Ara em costarà organitzar una expedició de «moros notables», a fi que s'entrevisten amb Mgr. Olaechea i proven de convèncer-lo...»

17. «Les reflexions que lectures, humors o fets» li suggerien són la base dels dietaris fusterians. Però crida l'atenció que algunes no figuren als *Dos quaderns inèdits*. Hi hem pogut llegir que alguns fulls n'eren arrancats. Per això val la pena de contrastar-los amb el *Diari 1952-1960*, per completar aquestes «reflexions».

2. Fuster dóna una detallada crònica de la seua estada a Santiago en la carta que adreça a Vicenç Riera el 2-VIII-1954 (vegeu-ne l'*Epistolari*, op. cit., pàgs. 361-365).

- a) Rellig l'entrada «Madrid» (dins del 31-VII-54) i després la de 21-VII-54 del *Diari*. Quina relació hi trobes?
 - b) Quina explicació donaries al fet que no estiga consignada als *quaderns*? Ell mateix va destruir-ne algunes uns anys abans de morir?
18. Sabem –ell mateix ho deia– que «d'aquest bloc de manuscrits», en podien sortir articles de periòdic. Ací en tens un:
- a) Llig-lo.
 - b) Fes-ne un estudi comparatiu complet (aspectes temàtics, punts de vista, variants lingüístiques, estil...) tot relacionant-lo amb l'entrada del 10-VII-54.

EL MUNDO DE LORENZO VILLALONGA

«Es una de las novelas más corrosivas que conozco; este Villalonga es un anarquista vestido de señor.» Así nos lo aseguraba un día, no hace mucho, y en la misma Mallorca, Camilo José Cela. Su aspecto, recién estrenado, de senador ochocentista, daba a la opinión pronunciada una respetable gravedad. Y, claro está, lo inmediato era sacar la correspondiente conclusión: si al autor de La colmena le parece un libro corrosivo, ¿qué dirá el lector corriente y moliente de estas latitudes, fatalmente pacato y partidario de las amabilidades? El escándalo local fue famoso; ahora las palabras de Cela nos aumentaban la curiosidad por conocer en qué consistía y si había algo más que ruido en aquellas nueces.

Confieso que no había leído aún Mort de Dama. En 1931 se hicieron dos ediciones, enseguida agotadas; luego se tradujo al castellano y al alemán. Lorenzo Villalonga acaba de darnos la versión definitiva del libro (Editorial Selecta, 1954), y ésta ha sido la oportunidad para que volviese a ser puesta sobre el tapete la personalidad del autor y el alcance de la obra. Quien haya sido asiduo lector de El Español en su primera época se sorprenderá al encontrar en Mort de Dama a bastantes de los tipos que Miguel,

el hermano de Lorenzo, sacaba a colación en sus secciones “El corazón me manda” y “El cuento de nunca acabar”. Doña Obdulia o Aina Cohen, creados por Lorenzo, siguieron viviendo en la pluma de Miguel. Los Villalonga se gozaban en estos personajes tragicómicos, muy significativos en su anécdota, deliciosos.

Mort de Dama no tiene, en el fondo, más tema que el que desvela su título. La dama que muere es doña Obdulia, una mujer tan rica como pintoresca, autoritaria y mordaz. Alrededor de su agonía van apareciendo los parientes a la caza de la herencia, los vecinos chismosos, los amigos aristócratas. Le basta este sutil cañamazo a Lorenzo Villalonga para trasladar a su escrito el pequeño mundo de “los señores” de Mallorca. En el cuadro, el novelista ha invertido arte y malignidad por partes iguales, y notoriamente en dosis asombrosas. Villalonga registra con una ironía implacable la muerte —lo señala Salvador Espriu en el prólogo—, no sólo de la linajuda estantigua, sino la muerte de un tiempo de una forma social, de todo lo que suponía “el barrio antiguo” de tradición descompuesta. A unos pasos de la locura exótica de los turistas tan contagiosa, doña Obdulia se resiste a morir, pero se muere al fin testando a favor de una sobrina imprevista, cupletera para mayor irrisión.

Corrosivo, lo es, en efecto, el libro de Villalonga. Se trata de “la creación de un artista que acepta sin protestas el espectáculo de la grandísima, de la irremediable estupidez humana”. La sátira resulta de una violencia delicada, sin embargo, si es que cabe hablar así. Porque no es algo sano lo que se corroe. Naturalmente, tampoco existe en Villalonga el menor propósito moralizante. Quizá por eso —por eso y por lo otro— no es adecuado el calificativo de anarquista que, en el curso de una conversación, le colgara Cela. Lorenzo Villalonga es un espíritu cultivado, embebido de literatura francesa, y su novela se alarga sobre una mordacidad algo gratuita, pero no injustificada, aprendida de los grandes escritores del XVIII. Sólo se aparta de esta línea algún breve momento de viva intención política, muy digno de ser meditado por nosotros, los valencianos: las alusiones al “regionalismo de varieté”.

Por lo demás, el mundo de doña Obdulia es el del propio Villalonga. Él lo conoce desde dentro, y asiste a su decadencia no sin irisar su relato con un liviano deje de ternura. Como contrapunto de la sátira, este matiz afectuoso anima felizmente la evocación abigarrada de la vieja Mallorca. “A la manera de un pequeño Proust”, dice Espriu: los personajes de Villalonga admiten comparación con los que rodeaban Swann, sólo que achicados por la provincia; en lo que el mallorquín se diferencia del francés —y salvadas las distancias— es el trazo, más propenso a la caricatura, al “esperpento” estilo Valle Inclán. Miss Carlota Nell viendo morir a doña Obdulia, exclamaba con entusiasmo: “Oh, old Spain... Goya! Passion and mysticism... Spanish duennas... Lady’s death!”. Lo grotesco, en suma, no sólo va a cargo de los indígenas. Dhey, esto es, Lorenzo Villalonga, ha hecho de todo ello una novela, quizá sin parangón entre las escritas en el país, vivaz y encantadora, que resiste sólidamente el paso de los años y de las modas literarias.»

JOAN FUSTER. *Levante-EMV*, 22-VIII-1954

19. Al *Dietari 1952-1960* les entrades apareixen amb un títol. Per continuar la pràctica del seu autor, posa títol temàtic a alguna entrada dels *Dos quaderns inèdits* i compara'l amb el dels companys. Comenta'n les diferències.
20. Per constatar-hi una de les característiques de l'assaig, identifica en algunes entrades la informació subjectiva, l'opinió de Fuster sobre fets, pensaments d'altri...
21. «La ironia i el to conversacional», afirma I. Crespo (1999), «són les característiques més destacades del seu estil juntament amb una tendència irrefrenable a la sentenciositat, a l'aforisme. A més hi sovintegen els mots entre cometes o en cursiva, les construccions adversatives, les interro-

gacions retòriques i els punts suspensius, el variat ús de les funcions del llenguatge i, finalment, un ús original de l'adjectivació». Anota exemples de la presència d'aquestes característiques en les pàgines dels *Dos quaderns inèdits*.

C. LA PRÀCTICA DEL LECTOR

1. Llig diverses entrades dels dietaris de Fuster, i afig-hi observacions personals, aportant alguna explicació, alguna pregunta, alguna valoració.
2. Llig altres dietaris, tant dels més «personals» o d'experiència com dels més aviat «ideològics» –a la manera fusteriana– i confirma-hi les característiques del gènere.
3. Enceta un dietari amb estil propi, experiencial i amb idees, durant un període de temps prèviament decidit (setmana, més, trimestre...). Després, en grup, feu-ne l'avaluació i l'anàlisi de l'experiència en tots els aspectes: assiduïtat, continguts, estil, satisfacció personal...
4. Passat algun temps, elabora un escrit d'opinió, d'una certa extensió, prenent com a base alguna de les entrades del teu dietari.

BIBLIOGRAFIA DIDÀCTICA

AADD (1997). *Josep Pla/Joan Fuster*. València. *El Temps*. [Fascicles. Coordinats per Lluís Bonada i E.T. Climent]

- ALBI, José (1993). «Joan Fuster: adolescència y amistad.» a *Joan Fuster entre nosaltres*. València, Generalitat Valenciana.
- BALLESTER, Josep (1993). «*Diari (1952-1960)*, de Joan Fuster: un quadern o un dipòsit fonamental d'apunts literaris.» Barcelona. *Revista de Catalunya*, núm. 79.
- (1999). «Les ulleres de J. Fuster.» *Avui*, 1-IV-99 i 8-IV-99; i també a *Joan Fuster 1922-1992, 10 anys després*. Barcelona. 2002. Generalitat de Catalunya. Institució de les Lletres Catalanes.
- BLAY, F. X. i altres (1998). *Joan Fuster des de Sueca*. València. Nau Llibres.
- CRESPO, I. (1999). *Raons i paraules*. Barcelona. Hermes Editora General.
- (2003). *Joan Fuster: De viva veu. Entrevistes (1952-1992)*. Catarroja, Afers.
- FLUIXÀ, J. A., *Ser Joan Fuster*. 1991. Alzira. Bromera.
- FURIÓ, A. (1994). *Àlbum Fuster*. Sueca. Alfons el Magnànim.
- (2002). «Perfil biogràfic de Joan Fuster», dins J. FUSTER, *Poesia, aforismes, diari, vinyetes i dibuixos*, OC, 1, Barcelona, Edicions 62-Universitat de València, pàgs. XV-LVIII.
- FUSTER, Joan (1995). *Llegint i escrivint. Artículos periodísticos en Levante-EMV 1952-1957*. València. Editorial Prensa Ibérica.
- IBORRA, Josep (1982), *Fuster portàtil*. València. Tres i quatre.
- MOLLÀ, A. (1992). *Joan Fuster. Converses inacabades*, València, Tàndem.
- PÉREZ I MORAGÓN, Francesc (1994). «Fuster: un esquema biogràfic.» a *Homenatge a Joan Fuster*. València. Generalitat Valenciana.

- (1994). *Joan Fuster, el contemporani capital*. Alzira. Germania.
- (2002). «Alguns moments en la vida de Joan Fuster.» *Catarroja. Afers, fulls de recerca i pensament*, núms. 42/43. Afers.
- PLA, Josep (1975) «Joan Fuster». Dins *Homenots*. Quarta sèrie, *Obra completa*, 29. pàg. 259-393.³ Barcelona. Destino.
- RIERA, Antoni (1992). *Literatura d'idees* (antologia i estudi). Madrid. Bruño.
- SALVADOR, Vicent (1992). *Fuster o l'estratègia del centaure*. Picanya. El Bullent.

INTERNET

Biblioteca Joan Fuster de textos electrònics

<<http://nti.uji.es/fuster/>>

UOC Lletra

<<http://www.uoc.edu/lletra/noms/jfuster/index.html>>

Associació d'Escriptors en Llengua catalana

<<http://www.escriptors.com/autors/fusterjoan/index.html>>

Literatura Valenciana Actual-Univ. Alacant

<<http://mmlab.ua.es/lletraferit/consultes/veureAutor>>

3. Es pot consultar també a I. CRESPO (2002), *De Fuster a Pla amb camí de tornada*. Gandia, CEIC Alfons el Vell, i a J. FUSTER (1997) *Correspondència 1* [Carner, Manent, Riba, Pla, Espriu, Villalonga]. València. Tres i quatre.